людей для різнобічного забезпечення життя і смерті, життя на основі смерті, а й підконтрольний культ пам'яті, апелюючи до турботи про живих за ключового посередництва відібраних, класифікованих, сегрегованих, «вихованих» «великих мертвих людей». (Некро)влада не обмежується приписами шанувати одних і зневажати інших, вона через некроідеологію спонукає до висловлювань, бажань, дій, що нібито унаочнюють плюральність, але таку, що не враховує складність відносин, тобто це плюральність поверхнева: дозволено обговорювати діяльність і біографії будь-яких постатей, допускається колегіальність, проте урочисто схилятися і вшановувати потрібно лише тих, кого санкціоновано, тих, кого пантеїнізовано, про кого сформовано пам'ять. Це примус до поваги. Звичайно, така конструкція не подається прямо як дискурс примусу, і саме для цього потрібна некроідеологія, яка має забезпечити прийняття примусу не як (владного) імперативу чи закону, а як згоди. Зрештою, слухняні тіла мусять усвідомити, що їхній стан не накинутий ззовні (владою), а є природним. Відповідно, і примус — не штучний, а іманентний.

М. Александрова

ПАРТИСИПАТИВНА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ПАМ'ЯТІ

M. Aleksandrova

PARTICIPATORY MEMORIALIZATION AS A TOOL FOR COUNTERING DISINFORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN MEMORY CULTURE

В умовах російсько-української війни пам'ять про минуле й осмислення сучасних подій набувають особливого значення для збереження культурної ідентичності українського суспільства. Протистояння розгортається не лише у військовій та політичній площинах, а й у сфері символів, історичних інтерпретацій і колективних уявлень. Маніпулювання історичними фактами, поширення сфальсифікованих версій минулого, заперечення досвіду постраждалих та нав'язування імперських інтерпретацій української історії спрямовані на послаблення суспільної солідарності й заперечення самостійності українського культурного розвитку. За таких обставин культура пам'яті стає важливим простором захисту суспільних цінностей, а меморіалізація перетворюється на діяльну форму збереження історичного досвіду.

Одним із перспективних підходів до осмислення цих процесів є партисипативна меморіалізація — спільне творення, документування, збереження та інтерпретація пам'яті за безпосередньої участі громадян. На відміну від моделей, у яких право визначати зміст історичної пам'яті належить переважно державним установам, музеям чи професійним дослідникам, партисипативний підхід передбачає залучення очевидців, родин, локальних спільнот, волонтерів та культурних ініціатив. Учасники такого процесу виступають не лише носіями спогадів, а й активними суб'єктами формування культурного образу власного минулого.

Актуальність цього підходу зумовлена також змінами у функціонуванні суспільної пам'яті в цифрову епоху. Інформаційне перенасичення, постійна присутність повідомлень про насильство та руйнування можуть спричиняти емоційне виснаження й поступове послаблення уваги до людських трагедій. За таких умов окреме повідомлення нерідко втрачає емоційну виразність, тоді як персональна історія, пов'язана з конкретною людиною, родиною або місцевістю,

сприяє глибшому осмисленню пережитого. Через індивідуальні свідчення масштабні історичні події набувають людського виміру, а абстрактні уявлення про війну доповнюються досвідом втрати, вимушеного переселення, збереження традицій і відновлення повсякденного життя.

У культурологічному вимірі партисипативна меморіалізація передбачає демократизацію процесів формування колективної пам'яті. Розширення кола її учасників дає змогу залучати до історичного осмислення досвід різних соціальних груп, територіальних громад і поколінь. Особливого значення набувають свідчення людей, чиї життєві історії раніше могли залишатися поза межами офіційних репрезентацій минулого. Фотографії, домашні архіви, листування, усні розповіді, предмети побуту та родинні реліквії стають носіями культурної інформації, через які відтворюються не лише події, а й цінності, звичаї та способи життя спільнот.

У цьому контексті важливим механізмом виступає цифрова усна історія. Записування та збереження розповідей очевидців дає змогу фіксувати досвід сучасників до того, як він буде втрачений через час, вимушене переміщення людей або знищення матеріальних носіїв пам'яті. Децентралізовані цифрові архіви забезпечують можливість зіставляти різні свідчення, виявляти спільні елементи досвіду та відтворювати багатовимірну картину історичних подій. Водночас їхнє значення не обмежується накопиченням інформації: вони формують середовище, у якому індивідуальна пам'ять стає доступною для суспільного осмислення та включається в ширший культурний контекст.

Показовим прикладом такого підходу є віртуальний меморіальний простір «Меморі Дім», створений у межах ініціативи «Шлях, позначений сіллю». Проєкт спрямований на збереження історичної та культурної спадщини Донеччини й Луганщини, зокрема територій, які внаслідок війни стали окупованими, зруйнованими або недоступними для відвідування. Його структура поєднує історії місцевих жителів, аудіомаршрути, матеріали про культурні локації, побутові предмети, родинні колекції та кулінарні традиції регіону.

Культурологічна цінність цієї ініціативи полягає в тому, що образ Сходу України формується не лише через відомості про військові події чи територіальні втрати. Він відтворюється через повсякденні практики, локальні традиції, особисті спогади та матеріальні свідчення життя громад. Віртуальний простір стає своєрідним місцем пам'яті, у якому поєднуються фізично втрачені або недоступні локації та їхні символічні репрезентації. Завдяки цьому культурна спадщина регіону зберігається як частина українського історичного досвіду, а його ідентичність постає через багатоманітність локальних голосів.

Інший вимір партисипативної меморіалізації репрезентують документальні твори, що ґрунтуються на свідченнях людей, які пережили окупацію, обстріли та вимушену евакуацію. Зокрема, документальний фільм «Маріуполь. Хроніки пекла» відтворює досвід мешканців міста на початку повномасштабного вторгнення та під час блокади. Особисті розповіді, документальні кадри й індивідуальні спостереження формують багатоголосий образ трагедії, у якому історія розкривається через пережитий досвід конкретних людей.

Такі твори виконують меморіальну функцію, оскільки зберігають свідчення про події та надають голос тим, чий досвід може бути витіснений або спотворений

у публічному просторі. Водночас вони створюють умови для культурної комунікації між різними аудиторіями, допомагаючи осмислити український досвід війни за межами безпосередньо постраждалих спільнот. Важливо, що культурна репрезентація травматичних подій не повинна зводитися виключно до демонстрації руйнувань. Її завданням є також збереження людської гідності, соціальних зв'язків і здатності спільнот відновлювати власне життя.

Протидія дезінформації в межах партисипативної меморіалізації відбувається через зіставлення індивідуальних свідчень, збереження першоджерел і відтворення контексту подій. Пропагандистські наративи нерідко ґрунтуються на спрощенні історії, нав'язуванні образу колективного ворога та підміні складних суспільних процесів однозначними міфологізованими поясненнями. Натомість множинність персональних історій дає змогу показати неоднорідність реального досвіду та виявити суперечності між фактами й маніпулятивними інтерпретаціями.

Проте велика кількість свідчень сама по собі не гарантує достовірності інформації. Ефективність таких практик залежить від належного документування походження матеріалів, перевірки фактів, збереження контексту, дотримання етичних принципів і поваги до приватності учасників. Особливої уваги потребує робота з травматичним досвідом, оскільки публічне використання особистих історій має враховувати згоду оповідачів, безпеку та ризик повторного травмування. Отже, партисипативна меморіалізація передбачає не лише розширення участі громадян, а й відповідальне ставлення до пам'яті як суспільного та культурного надбання.

Важливою особливістю цього процесу є взаємодія локальної та національної пам'яті. Місцеві історії дозволяють зберігати культурну специфіку окремих громад, тоді як їх об'єднання в ширший меморіальний простір сприяє усвідомленню спільності історичного досвіду. Така взаємодія не означає уніфікації пам'яті: навпаки, стійкість колективної ідентичності посилюється завдяки визнанню різноманітності життєвих історій, регіональних особливостей і способів переживання війни. У цьому полягає потенціал партисипативних практик для подолання відчуження, підтримання суспільної солідарності та збереження культурної спадкоємності.

Таким чином, партисипативна меморіалізація постає важливим механізмом розвитку сучасної української культури пам'яті. Вона поєднує індивідуальні спогади, локальну спадщину та колективне осмислення історії, створюючи альтернативу маніпулятивним моделям репрезентації минулого. Її значення полягає не лише у фіксації подій російсько-української війни, а й у збереженні культурної суб'єктності українського суспільства, відновленні зв'язків між людьми та місцями й передаванні досвіду наступним поколінням. Залучення громадян до творення меморіального простору перетворює пам'ять із пасивного збереження минулого на активну культурну практику, що сприяє критичному осмисленню історії та підвищує стійкість суспільства до дезінформації.